

– Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Zakon Ukrayiny` «Pro Derzhavny`j byudzheth na 2015 rik» vid 28.12.2014 r. # 80-VIII. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T140080.html

Рецензент: Балджи М.Д., д.е.н., завідувач кафедри економіки та управління національним господарством ОНЕУ

30.03.2015

УДК 339.747:32[(496.5)+(497.1)+497.4/6)]”2008/2015”

Майстренко Юлія

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ПРОЦЕСИ ТРАНСФОРМАЦІЇ В КРАЇНАХ ЗАХІДНИХ БАЛКАН

У статті розглянуто вплив економічної кризи на процеси трансформації в країнах регіону Західні Балкани. Систематизовано наукові праці дослідників різних національних шкіл, які розкривають загальні причини кризи та її прояви в регіоні Західні Балкани. Проаналізовано причини та сутність кризи. Виявлено основні механізми «проникнення» світової економічної кризи в країни регіону Західні Балкани. Визначено фактори, що мали визначальне значення для поширення кризи. Виявлено причини різної інтенсивності впливу кризи на країни регіону. Розкрито зв'язок між рівнем інтегрованості країни в глобальну економіку і міжнародні структури та інтенсивністю проявів економічної кризи. Досліджено прояви кризи в кожній країні регіону, визначено спільні та відмінні риси. Проаналізовано значення допомоги міжнародних організацій (передусім МВФ та ЄС) у подоланні кризи.

Ключові слова: економічна криза, прямі іноземні інвестиції, Західні Балкани, ЄС, МВФ, трансформація.

Майстренко Юлія

ВЛИЯНИЕ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА НА ПРОЦЕССЫ ТРАНСФОРМАЦИИ В СТРАНАХ ЗАПАДНЫХ БАЛКАН

В статье рассмотрено влияние экономического кризиса на процессы трансформации в странах региона Западные Балканы.

Систематизированы научные труды исследователей различных национальных школ, которые раскрывают общие причины кризиса и его проявления в регионе Западные Балканы. Проанализированы причины и сущность кризиса. Выявлены основные механизмы «проникновения» мирового экономического кризиса в страны региона Западные Балканы. Определены факторы, которые имели определяющее значение для распространения кризиса. Выявлены причины различной интенсивности воздействия кризиса на страны региона. Определена связь между уровнем интеграции страны в глобальную экономику и международные структуры и интенсивности проявлений экономического кризиса. Изучены проявления кризиса в каждой стране региона, определены общие и отличительные черты. Проанализировано значение помощи международных организаций (прежде всего МВФ и ЕС) в преодолении кризиса.

Ключевые слова: экономический кризис, прямые иностранные инвестиции, Западные Балканы, ЕС, МВФ, трансформация.

Maystrenko Iuliia

IMPACT OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON THE TRANSITION OF WESTERN BALKANS STATES

The article considers the impact of the economic crisis on the transformation processes in the Western Balkans countries. It was systematized scientific work of researchers of various national schools, revealing the common causes of the crisis and its displays in the Western Balkans. It was analyzed the reasons and nature of the crisis. It was found out the basic mechanisms of "penetration" of the global economic crisis in the Western Balkans. The study showed the factors that were crucial for the spread of the crisis. It was analyzed the reasons varying intensity impact of the crisis on the region. The connection between the intensity of the manifestations of the economic crisis and the level of integration of the country into the global economy and international structures were described. Article investigated effects of the crisis in each country of the region, identified common and different features. Analyzes mentioned the influence of international organizations (especially the IMF and the EU) in overcoming the crisis.

Key words: economic crisis, foreign direct investment, Western Balkans, EU, IMF transformation.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Особливістю світової економічної кризи 2008 р. був всеохоплюючий характер цього явища. Кожна країна в тій чи іншій мірі відчула негативний вплив кризи, винятком не стали і країни Західних Балкан. Економічну кризу можна вважати одним із важливих елементів зовнішнього впливу на процеси трансформації.

Метою роботи є виявлення особливостей впливу світової економічної кризи на трансформаційні процеси в країнах Західних Балкан.

Аналіз останніх досліджень публікацій. В працях російських дослідників А. Булатова та Д.Ендовицького вивчаються причини, наслідки та можливі шляхи подолання світової економічної кризи. Різні аспекти економічної кризи та її прояви в країнах Західних Балкан були досліджені в роботах В. Бартлета, Монастіріотіса, С. Ральчева, Г. Стойковскі. П.Гаші зосередився на вивченні впливу економічної кризи в Косово, він торкнувся також питання притоку іноземного капіталу в цей період.

Невирішені раніше загальні проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень економічної кризи, все ж відсутні праці, які б охоплювали весь спектр проблем та дали б можливість виявити яким чином та в якій мірі світова економічна криза вплинула на трансформаційні процеси в країнах регіону.

Основний матеріал дослідження. Російські дослідники Дмитро Ломсадзе та Дмитро Ендовицький зазначили, що криза 2008 р. була найбільш глибокою та масштабною за останні декілька десятиріч [1, с.348]. Особливість сучасної фінансово-економічної кризи, на думку російської дослідниці Тетяни Малахової, полягає у всебічності цієї кризи, що охопила всю валютно-фінансову сферу. Цим дана криза відрізнялась від багатьох спеціалізованих криз в окремих країнах [3, с.3]. На думку російського дослідника Михайла Єршова основними причинами кризи були накопичені системні дисбаланси в глобальній економіці та швидкий ріст якісно нового сегменту фінансового ринку – похідних інструментів при його неадекватному регулюванню [2, с.20]. Подібної думки дотримується й інший російський вчений-

економіст Віктор Рязанов, він вважає, що перетворення фінансової сфери в самодостатню, яка функціонувала як глобальна мережа, що створювало небезпечний розрив з виробництвом, яке в свою чергу продовжувало розвиватись переважно в рамках національно-виробничого контуру [4,с.159]. На думку польського вченого Марека Домбровски, безпосередньою макроекономічною причиною нинішньої кризи був перегрів світової економіки.

Економічна криза була однією із умов прогресивного розвитку соціально-економічної системи, стимулюючи інноваційні процеси і розвиток бізнесу. Вона виявила недоліки слабого менеджменту економіки, покращила рекламу, маркетинг; підвищила необхідність прийняття швидких і якісних рішень, обумовила курс на інновації. Сануюча функція кризи проявилась в тому, що виживають тільки ефективні та гнучкі компанії. [5, с.119].

На думку англійських вчених Віла Бартлета і Васіліса Монастіріотіса світова економічна криза суттєво вплинула на країни ЗБ. Оскільки банківська система цих країн не підлягала прямому впливу «токсичних активів», криза потрапила в регіон через ряд непрямих каналів. Вони включали в себе скорочення міжнародної торгівлі, раптове призупинення зростання кредитування, швидке падіння припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та падіння грошових переказів від трудових мігрантів. Слід зазначити, що ці механізми проявились по різному в різних країнах регіону [6, р.3]. Петріт Гаші (університет Пріштіни) стверджував, що вплив кризи на економіки країн регіону залежав від ступеню їх інтегрованості в світову економіку, ті країни, що глибше інтегрувались в світову економіку зазнали більшого впливу [9, р.81]. Крах світової торгівлі в кінці 2008 р. зачепив всі країни, особливо Хорватію і Румунію. Відповідь на кризу була неоднаковою, в залежності від механізмів поширення кризи та структури наступних відновлень[6. р.4].

В.Бартлет зазначив, що раптовий крах кредитування на глобальному рівні призвів до зупинки зростання кредитування в країнах ЗБ. Особливо відчутно це було в Боснії Герцеговині, Хорватії, Македонії, Албанії. У Сербії рівень зростання кредитування залишався в межах 10%, але це було набагато нижче, ніж раніше. Банки припинили кредитувати підприємства, підприємства ж не змогли повернути кредити, що спричинило виникнення

«непрацюючих» кредитів [7, p.14].

В.Бартлет вважає, що основним наслідком економічної кризи було скорочення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Значні іноземні інвестиції надходили до Хорватії, Болгарії, Румунії, інші ж країни Західних Балкан були менш успішними в залученні масштабних ПІІ [7, p.16].

На думку болгарського вченого Стефана Ральчева глобальна економічна та фінансова криза значно вплинула на економіку Хорватії. При зниженні припливу капіталу, малому попиту на експорт, а також жорстких умовах кредитування на внутрішньому ринку, реальний ВВП скоротився на 5,8 % в 2009 р., а рівень безробіття різко зріс до 17 %. У той час як експорт впав, ще більше скорочення імпорту призвело до майже дворазового скорочення дефіциту поточного рахунку до 5 % від ВВП. Економіка залишалася в центрі серйозного спаду на початку 2010 р. [12, p.67].

В.Бартлет вважав, що інституційні особливості країни могли визначати рівень впливу економічної кризи. До цієї категорії можна віднести досягнення країни в переході до ринкової економіки, якість інститутів, що були створені в країні та якість державної політики. Країни, які досягли найбільшого прогресу в євроінтеграції, були й більш уразливі до кризи, тому що вони були відкритими для «передачі» кризи через фінансові потоки і падіння попиту на експорт. У той же час такі країни могли отримувати прибутки від бізнесу, який працював у більш сприятливих інституціональних умовах. Різна комбінація ключових інститутів, які визначали капіталістичну систему породжувала різні варіанти капіталізму. Різні види капіталізму по різному реагували на вплив світової економічної кризи [7, p.20].

Країни ЗБ по різному відчували вплив кризи, тому обирали різні варіанти виходу з неї. Сербська дослідниця Івана Пріца зазначила, що уряди країн регіону відреагували на економічну кризу набором дій, які поєднали в собі елементи стимулу та крайньої економії, з акцентом на останньому. На сторону монетарної політики були залучені гарантії депозитів, вливання ліквідності і рекапіталізація банків. Хорватія, наприклад, прийняла програму монетарного стимулювання шляхом зниження резервних вимог та інших надзвичайних заходів. Для стабілізації банків багато урядів у регіоні підвищили рівень страхування [7, p. 26].

З погіршенням бюджетного балансу більшість країн ЗБ повинні були ввести програми керівництва бюджетним дефіцитом. Хорватія ввела заморожування заробітної плати в державному секторі, а також широкий спектр скорочення витрат в 2009 р., а в 2010 р. прийняла Програму Відновлення Економіки, яка включала обмеження на тривалість виплати допомоги з безробіття. Сербія представила серію антикризових заходів в 2008 р., які мали частково обмежувальний характер і частково стимулюючий [7, р.27].

С. Ральчев відзначив, що заходи жорсткої економії, які вжив уряд (особливо кабінет Я.Косор після липня 2009 року), викликали негативну соціальну реакцію фермерів, ветеранів війни та профспілок. Тим не менш, економіка країни почала відновлюватися в другому кварталі 2010 р. Криза не похитнула економіку Хорватії, як це було в Боснії. Криза не мала значного впливу на інтеграцію країни в ЄС [12, р.66].

Стимулюючі заходи включали підтримку експортноорієнтованих компаній. Заходи були введені для стимулювання іноземних інвестицій і забезпечення додаткових гарантій для фінансового сектору. Обмежувальні заходи включали зниження показника дефіциту бюджету на 1,5% від ВВП, скорочення заробітної плати державних службовців, та обмеження пенсій і соціальної допомоги [7, р.27].

С. Ральчев відзначив, що незважаючи на те, що Хорватія почала успішно долати кризові явища, спад викликав безладдя і змусив до прямих дій фермерів і профспілки. Як зазначалось хорватськими журналістами деякі фермери зіткнулись не тільки з проблемою виживання, а також було підняте питання щодо їх майбутньої конкурентоспроможності в ЄС: «Фермерські протести стали все більш поширеними в Хорватії, тому що стало зрозумілим, що шлях в ЄС перевірить готовність сільського господарства до цього. За останніми акціями протесту в березні слідувало урядове повідомлення щодо скорочення фермерських субсидій. Хоча компроміс з урядом було досягнуто через кілька днів, питання з приводу того, чи зможуть хорватські фермери конкурувати з європейськими залишилось без відповіді. Профспілки організували одну з найбільших петицій, зібравши 800 тис. підписів проти законодавчих ініціатив, що мають обмежувати права профспілок та

дозволити легше звільняти працівників [12, р.67].

Г. Стойковскі відзначив, що світова економічна криза вдарила і по Албанії. В 2009 р. ВВП скоротився приблизно на 4%. [13, р.36]. В.Бартлет та В. Монстріотіс зазначили, що албанська економіка була захищена від повного впливу світової кризи. На їхню думку неповна інтеграція в глобальні ринки, нерозвиненість фондової біржі, а також поширеність неформальних економічних відносин пом'якшили удар світової кризи. Проте економіка країни постраждала через несприятливий вплив вторинних факторів, а саме експорт, грошові перекази і більш жорсткі внутрішні фінансові умови. У зв'язку з великою залежністю від попиту з боку ЄС експорт Албанії не залишився на рівні попередніх п'яти років і впав на 6,3% за показниками 2009 р. Кількість грошових переказів із-за кордону також знизилась. Вони склали 779 млн € в 2009 р., на 6,5% менше в порівнянні з 2008 р. і на 18,2% в порівнянні з 2007 р. Дефіцит бюджету, який коливався в районі 3% ВВП до 2007 р., зріс до 7,1% на кінець 2009 р. (IMF, 2010). Рівень безробіття також зріс, в кінці 2009 р. рівень безробіття збільшилася з 12,7% у 2008 р. до 13,8%. Будівельна та орієнтовані на експорт галузі (виготовлення одягу та взуття) найбільше постраждали від кризи, в цих сферах було найбільше скорочення робочих місць [10, р.55].

Криза вдарила по Боснії саме в період трансформації. З одного боку, реформи, здійснені до 2008 р. не були всеосяжними та повними. З іншого боку, уряд призупинив глибші структурні реформи, необхідні для зміцнення економіки, підвищення конкурентоспроможності та реструктуризації державного сектору. Все це зробило економіку вразливою до впливу глобальної економічної кризи.

Наслідки кризи відчувалися в основному в реальному секторі економіки, хоча фінансовий сектор не оминули його удари. У 2009 р. ВВП впав на 2,9%, промислове виробництво на 3,3%, експорт товарів і послуг на 17,6%, а імпорт товарів і послуг на 24,2%. Дефіцит поточного рахунку покращився з -13,3% ВВП в 2008 р. до -6,6% у 2009 р. Але це було компенсовано збільшенням безробіття, станом на кінець червня 2010 р. було зареєстровано 49,5 тис. осіб, безробіття сягнуло 43,1% від економічно активного населення. Дефіцит бюджету досяг 5,3% від ВВП в 2009 р. Споживчі витрати і інвестиції скоротилися на 4,1% і 30,2% відповідно. Прямі іноземні інвестиції

скоротились на 50% у порівнянні з 2008 р. [8, р.61].

БіГ мала дві основні структурні проблеми. Перша - малогабаритність економіки, основою якої був сектор обслуговування та низька конкурентоспроможність реального сектору. Другою проблемою - нестійкий рівень суспільного споживання, що досягав майже 50% ВВП. Відсутність структурних реформ та реформ у державному секторі призвело до збільшення адміністративних витрат, нехтуючи при цьому необхідністю інвестувати в інфраструктуру або підвищувати якість державних послуг у сфері охорони здоров'я та [8, р.62].

В Македонії результатом кризи стало падіння промислового виробництва та експорту, падіння прибутків від роздрібної торгівлі та сфери послуг, знизилась пряма іноземні інвестиції. Все це привело до загального зниження доходів, іноді і до їх повної відсутності, тому купівельна спроможність населення знизилася, що призвело до падіння споживчого рівня. Низька економічна активність фірм і фізичних осіб призвела до набагато нижчих надходжень до бюджету за рахунок податків. В підсумку ВВП скоротився на 0,9% в першому кварталі 2010 р., а також зріс і до того високий рівень безробіття. Македонська державна служба статистики опублікувала цифри, що показують рівень безробіття в першому кварталі 2010 р.: 33,5%. Це безробіття було структурним, накопиченим протягом десятиліть. Ця проблема особливо загострилась в перехідний період, в ході приватизації. Рівень безробіття в Македонії став проблемою, яка прямо чи опосередковано впливає на міжнародні відносини і безпеку [14, р.94].

Цілком можливо, що вплив кризи на регіон ЗБ був би значно вище, якби не узгоджена і ефективна політика міжнародних установ. Активність міжнародних організацій в регіоні варіювала від програм підтримки МВФ до нестандартних угод між міжнародними установами та комерційними банками, щоб забезпечити тривалий термін кредитування регіону.

Починаючи з 2009 р. програми підтримки МВФ були спрямовані на Румунію (€ 3,5 млрд за угодою про резервне кредитування), Боснію і Герцеговину (€ 1,1 млрд), і Сербію (€ 402.5 млн). Такі заходи були спрямовані на те, щоб зупинити нелегальний вивіз капіталу за кордон через підтримку фіскальної консолідації та

розвиток материнських банків за кордоном.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, світова економічна криза уразила країни регіону не однаково; це було, перш за все, пов'язано зі ступенем інтегрованості національної економіки в глобальну. Уряди цих держав зустрілись практично з однаковими проблемами (безробіття, дефіцит бюджету, зниження інвестицій), але різної інтенсивності; в одних країнах регіону ці проблеми більше проявились, а в інших менше. Країнам регіону властиві різні політичні проблеми, які ще більше ускладнились економічною кризою. Вимоги ЄС щодо країн-кандидатів, також мають і економічну складу; криза уповільнила проведення необхідних реформ, таким чином впливаючи на процеси інтеграції в регіоні. Незважаючи на всеохоплюючий характер кризи, міжнародні організації продовжують надавати фінансову підтримку країнам регіону, таким чином прискорюється процес відновлення національних економік країн регіону.

Література

1. Ендовицький Д.А. Мировой экономический кризис: анализ причин / Д.А. Ендовицький, Д.Г. Ломсадзе // Новини світової науки. – 2012. - №12 (138). - С.347-352.
2. Ершов М.В. Мировой финансовый кризис. Что дальше? / М.В. Ершов. – Москва: Экономика, 2011. – 295 с.
3. Малахова Т. Глобальный экономический кризис и трансформационные процессы в мировой валютно-финансовой системе [электронный ресурс] / Т. Малахова // Научный журнал КубГАУ. – 2014. - №95(01). – С. 1-10. – Режим доступа к журналу: <http://ej.kubagro.ru/2014/01/pdf/11.pdf>
4. Рязанов В.Т. Мировой экономический кризис и его последствия / В.Т. Рязанов // Христианское чтение. – 2010. - №4 (35). - С.155-176.
5. Санько Г. Особенности проявления мирового финансового кризиса в мировой экономике / Г. Санько // Partnertnerstwo i wspolpraca a kryzys gospodarczo-spoleczny Europei srodkowej i wschodniej / pod redakcja S. Partyckiego. - Lublin, 2010. - Tom 1. - P.116-121.

6. Bartlett W. Background / W. Bartlett, V. Monastiriotis // South East Europe after the Economic Crisis: a New Dawn or back to Business as Usual? / edited by W. Bartlett, V. Monastiriotis. – Research on South Eastern Europe European Institute, 2010. - P.3-17.

7. Bartlett W. The variable impact of the global economic crisis in south east Europe [electronic resource] / W. Bartlett, I. Prica // Economic Annals. – 2011. – Vol. LVI, No. 191. – P. 7 -34. - Available at: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0013-3264/2011/0013-32641191007B.pdf>

8. Domazet A. Bosnia and Herzegovina: society and economics in the trap of politics / A. Domazet // South East Europe after the Economic Crisis: a New Dawn or back to Business as Usual? / edited by W. Bartlett, V. Monastiriotis. – Research on South Eastern Europe European Institute, 2010. - P.59-64.

9. Gashi P. The global economic crisis and Kosovo / P. Gashi // South East Europe after the Economic Crisis: a New Dawn or back to Business as Usual? / edited by W. Bartlett, V. Monastiriotis. – Research on South Eastern Europe European Institute, 2010. - P.81-89.

10. Germenji E. The global crisis and its propagation to Albania / E. Germenji // South East Europe after the Economic Crisis: a New Dawn or back to Business as Usual? / edited by W. Bartlett, V. Monastiriotis. – Research on South Eastern Europe European Institute, 2010. - P.53-57.

11. Ralchev S. Bosnia and Herzegovina / S. Ralchev // The Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective. - Sofia, Institute for Regional and International Studies, 2010. – P.42-57.

12. Ralchev S. Croatia / S. Ralchev // The Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective. - Sofia, Institute for Regional and International Studies, 2010. – P.58-70.

13. Stojkovski G. Albania. // The Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective. - Sofia, Institute for Regional and International Studies, 2010. – P.30 – 41.

14. Stojkovski G. Republic of Macedonia / G. Stojkovski // The Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective. –Sofia, Institute for Regional and International Studies, 2010. – P.85-99.

1. Endovy`cz`ky`j D.A. My`rovoj `ekonomy`chesky`j kry`zy`s: analy`z pry`chy`n / D.A. Endovy`cz`ky`j, D.G. Lomsadze // Novy`ny` svitovoyi nauky`. – 2012. - #12 (138). - S.347-352.

2. Ershov M.V. My`rovoj fy`nansovyj kry`zy`s. Chto dal`she? / M.V. Ershov. – Moskva: `Ekonomy`ka, 2011. – 295 s.

3. Malaxova T. Global`nyj `ekonomy`chesky`j kry`zy`s y` transformacy`onnye processy v my`rovoj valyutno-fy`nansovoj sy`steme [`elektronnyj resurs] / T. Malaxova // Nauchnyj zhurnal KubGAU. – 2014. - #95(01). – S. 1-10. – Rezhy`m dostupa k zhurnalu: <http://ej.kubagro.ru/2014/01/pdf/11.pdf>

4. Ryazanov V.T. My`rovoj `ekonomy`chesky`j kry`zy`s y` ego posledstvy`ya / V.T. Ryazanov // Xry`sty`ansoke chteny`e. – 2010. - #4 (35). - S.155-176.

5. San`ko G. Osobennosty` proyavleny`ya my`rovogo fy`nansovogo kry`zy`sna v my`rovoj `ekonomy`ke / G. San`ko // Partnertnerstwo i wspo`lpraca a kryzys gospodarczo-spo`leczny Europie `srodkowej i wschodniej / pod redakcja S. Partyckiego. - Lublin, 2010. - Tom 1. - R.116-121.

Рецензент: Балджи М.Д., д.е.н., завідувач кафедри економіки та управління національним господарством ОНЕУ

22.04.2015

УДК 330.341.1:330.322:636:631.11

Мізгерова Анастасія

РОЗВИТОК МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

Метою статті є системна оцінка теперішнього стану галузі молочного скотарства в Україні та розробка напрямів її подальшого розвитку. В статті детально досліджено виробництво молока та продуктивність корів за останні 23 роки в господарствах різних категорій. Визначено за цей же період структуру реалізації молока і молочних продуктів у сільськогосподарських підприємствах. Розглянуто основні показники ефективності виробництва молока за останні 4 роки.